

УДК 341(575.2)(04)
DOI 10.53473/16946324_2023_3

Табалдиева С.Ж.
ЖММнин 1-курсунун магистранты
Кыргыз Республикасынын эл аралык университети

Табалдиева С.Ж.
магистрант 1 курса ВШМ
Международный университет Кыргызской Республики

TabaldievaS.Zh.
1st year undergraduate GSOM
mobile phone: +996 550 816 816
e-mail: jumadilsalta@mail.ru

Н.Чыныбаева,
Кыргыз Республикасынын эл аралык университети
Эл аралык кызматташтык жана политология
кафедрасынын ю.и.к., доцентинин м.а.,

Н.Чыныбаева,
к.ю.н., и.о.доцента кафедры Международного,
предпринимательского права и политологии
Международный университет Кыргызской Республики

Chynybaeva N.,
Ph.D. (Law), Acting Associate Professor
of the Department of International,
Business Law and Political Science,
International University of the Kyrgyz Republic
mobile phone: +996(559)101842
e-mail: Chynybaeva.nurgul.j@gmail.com

Жумадил уулу.Азамат
Эл аралык мамилелеринин магистранты
Кыргыз Республикасынын эл аралык университети

Жумадил уулу Азамат
магистрант Международных Отношений
Международный университет Кыргызской Республики

Zhumadil uulu Azamat
Master of international Relations
mobile phone: +996 998 301 096
e-mail: zhumadiluulu.azamat@mail.ru

АЗЫРКЫ УЧУРДАГЫ ЭЛ АРАЛЫК УКУКТУН РОЛУН ЖОГОРУЛАТУУ

**ПОВЫШЕНИЕ РОЛИ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА В СОВРЕМЕННЫХ
УСЛОВИЯХ**

INCREASING THE ROLE OF INTERNATIONAL LAW IN MODERN CONDITIONS

Аннотациясы: Бул илимий макалада азыркы учурдагы эл аралык укуктун сакталбай жана бузулушунун кесепетинен келип чыккан маселелердин бүткүл адамзатка тийгизип жаткан зыянын токтотууга жана алдын алууга үндөгөн кыскача чакырык иретинде жазылган.

Негизги созддор: эл аралык укук, эл аралык коопсуздук, климаттык өзгөрүш, катастрофа, чыр-чатак.

Аннотация: Данная научная статья призывает остановить действие вызывающие к несоблюдению и нарушению в отношении международного право, так как это наносит вред всему человечеству. Из самых основных действий видит в этом профилактику.

Ключевые слова: международное право, международное безопасность, климатическое изменение, катастрофа, конфликт.

Abstract: This scientific article is written in the form of a brief call to stop and prevent the damage caused to the entire humanity by the problems caused by the non-observance and violation of the current international law.

Keywords: international law, international security, climate change, catastrophe, conflict.

Азыркы кыйын мезгилде баш аламандыктар биринин артынынан бири токтобостон болуп келүүдө жана күндөн-күнгө күч алуусу өкүндүрөт. Мындай кырдаал эл аралык укуктун ролун жогорулатууга чечкиндүү кадам таштап иш баштоого түздөн түз турткү берет.

Эл аралык укук – бул мамилерди жөнгө салуучу чет элдик элементтердин катышуусу менен укуктук мамилелердин жана ченемдик укуктук актылардын жыйындысы

Кеңири мааниде эл аралык укукта үч негизги багыт бар:

Эл аралык коомдук укук;

Эл аралык жеке укук;

Улуттар аралык мыйзам.

Эл аралык укуктун тарыхы мамлекеттердин өнүгүшүнө жана алардын ортосундагы мамилелерге түздөн-түз байланыштуу жана антикалык доордон башталат. Эл аралык укуктун өз алдынча укук системасы катары калыптануу процессинде анын негизги принциптери (jus cogens) жана институттары (мисалы, эл аралык келишимдер укугу, тышкы мамилелер укугу жана башкалар) түзүлгөн. Эл аралык укуктун өнүгүү тарыхында негизги ролду эки фактор ойногон: коомдогу саясий-социалдык өзгөрүүлөр жана Уго Гроций, Жеремия Бентам сыяктуу атактуу юристтердин эмгектери.[1]

Бруно Симма жана башкалар тарабынан редакцияланган Бириккен Улуттар Уюмунун Уставы: Комментарийдин үчүнчү басылышында, экинчиси мурдагы баш катчы Кофи Аннандын «Көбүрөөк эркиндикте: өнүгүүгө, коопсуздукка жана бардыгы үчүн адам укуктарына» деген баяндамасына шилтеме кылат. Белгилегендей, «21-кылымда тынчтыкка жана коопсуздукка коркунучтар эл аралык согуштар менен кагылышууларды гана эмес, ошондой эле карапайым калкка карата зордук-зомбулукту, уюшкан кылмыштуулукту, терроризмди жана массалык кыргын салуучу куралдарды камтыйт. Алар ошондой эле жакырчылыкты, өлүмгө алып келүүчү жугуштуу ооруларды жана экологиянын бузулушун камтыйт. Анткени бул көрүнүштөр мындан кем эмес катастрофалык кесепеттерге алып келиши мүмкүн. Бул коркунучтардын баары адамдардын өлүмүнө алып келиши же чоң аймактарда аман калуу мүмкүнчүлүгүн азайтышы мүмкүн. Алардын баары эл аралык системанын негизги бирдиги катары мамлекетти бузат».

«Эл аралык коопсуздук» деген түшүнүк өз кезегинде эл аралык мамилелерди ушундай жол менен кайра курууну билдирет, мында ар бир мамлекет тынчтыктын бузулбастыгынын гарантиясына ээ болмок, же жок эле дегенде тынчтыкты ар кандай бузуу анын кесепеттери менен чектеле турган. Эл аралык коопсуздук ар бир мамлекеттин коопсуздуктун ар кандай тиешелүү системасына кайрылуу укугун, ошондой эле ар бир мамлекеттин мындай системаларды колдоо боюнча мыйзамдуу милдеттенмесин билдирет. Башкы Ассамблея белгилегендей, «улуттук жана эл аралык коопсуздук уламдан-улам тыгыз байланышта болуп баратат, бул болсо, өз кезегинде, эл аралык коопсуздуктун проблемасына

мамлекеттердин комплекстуу жана кызматташтык мамилесин колдонуунун зарылдыгын аныктайт».

«Эл аралык коопсуздукту илгерилетүү жана камсыз кылуу боюнча аракеттер ар кандай саясий кадамдар жана чаралар түрүндө болушу мүмкүн, алардын экөөсү [Уставдын 1-беренесинин] 1-пунктунда айтылган; бул коллективдуу коопсуздуктун чараларына, ошондой эле эл аралык талаш-тартыштарды жеңге салууга же чечүүгө тиешелуу... Эл аралык тынчтыкка жана коопсуздукка коркунуч агрессивиялык актылардын натыйжасында гана эмес, тынчтыкка ар кандай башка коркунуч да келип чыгышы мүмкүн.

Эл аралык коопсуздукка коркунуч туудурган коркунучтар эл аралык укуктук тартиптин келечеги үчүн кандай мааниге ээ? Лондондогу Кингс Колледжинин Саясий Институтунун кызматкери Ник Батлер Financial Times гезитиндеги “Климаттын өзгөрүшүнө каршы аракет – бул өзүн-өзү коргоо – альтруизм эмес” деген макаласында бул маселелерге токтолду. 20-октябрь, 2015-жыл. Анын айтымында, 2015-жылдын октябрынын орто ченинде Париждеги Аскердик мектепте аскер жана жарандык лидерлер Сенат жана Франция министрлиги биргелешип уюштурган семинардын жүрүшүндө климаттын өзгөрүшүнө байланыштуу тобокелдиктерди, ошондой эле анын коргонуу жана коопсуздук үчүн кесепеттерин талкуулашты. коргоо. Бул тобокелдиктердин көбү белгилүү болгон: кээ бир региондордо чөлгө айланышы, суунун жетишсиздиги айыл чарба өсүмдүктөрүнүн жана азык-түлүктүн тартыштыгына алып келүүчү, экинчи жагынан, суу ташкындарынын жана абанын температурасынын кескин өзгөрүшүнүн ыктымалдыгы, ошондой эле суунун булганышынан улам оорулардын жана эпидемиялардын жайылышы.

"Климаттын өзгөрүшү" деген термин өтө эле жылмакай көрүнөт, бул абанын температурасынын акырындык менен (ондогон жылдар бою) сызыктуу жогорулашын, биз көнүп калганга салыштырмалуу 2 градус Цельсийге чейин жогорулашын билдирет. Климаттын «стабилдешүүсүн» камтыган сценарий, башкача айтканда, тигил же бул багытта туруксуз секирүү болушу мүмкүн. Ушуга байланыштуу Францияда «экологиялык коркунучтардан коргонуу» деп аталган чаралар керек. Климаттын өзгөрүшү калктын дагы активдүү миграциясын шарттайт. Глобалдык саякат жана соода доорунда эпидемиялар тездик менен жайылышы мүмкүн. «Ушул шарттарда келип чыккан проблемаларды туптамырынан бери чечуу боюнча жигердуу куч-аракеттерсиз улуттук жана Европалык коопсуздукту кантип сактап калууга боло тургандыгын элестетуу кыйын. Бул Европа өлкөлөрү, балким, башка региондордогу өлкөлөр да зарыл болгон адам ресурстарын таап, бул көйгөйлөрдүн ар бирин чечүүгө жардам бере турган өнүгүү процессине чоң инвестиция салууга, ошондой эле жергиликтүү калк үчүн стимулдарды түзүүгө мажбур болот дегенди билдирет. Мурдагы жеринде жашап, миграцияга тартылган эмес».

Климаттын өзгөрүшү биологиялык ар түрдүүлүктүн катастрофалык кыскарышын күчөтүүдө, ал акыры Жер планетасынын тарыхында болуп өткөн массалык кырылуунун беш толкуну менен салыштырууга болот. Жашоо китебин окуй электе жок кылып жатабыз... Акылдуу саясатты иштеп чыгуу үчүн илимпоздордун, экономисттердин жана техниктердин эң чоң аракети, ошондой эле 21-кылым сунуш кылган эң жогорку сапаттагы билим керек. Бирок мындай саясатты ийгиликтүү ишке ашыруу үчүн бизге саясий лидерлердин толук берилгендиги жана шайлоочулардын шартсыз колдоосу керек».

2011-жылдын 2-февралында Бириккен Улуттар Уюмунун Башкы катчысы Пан Ги Мун Оксфорд университетинде "21-кылымда адамдарды жана Бириккен Улуттар Уюмун коргоо" деген темада төртүнчү Кирилл Фостердин мемориалдык лекциясын окуду. Ал белгилегендей, «Бириккен Улуттар Уюмунун негиздөөчүлөрү эгемендүүлүк милдеттерди, тактап айтканда, адамдарды жакырчылыктан, согуштан жана репрессиялардан коргоону камсыз кылуу милдети менен келет деп түшүнүшкөн. Бул милдеттенмелер аткарылбаганда, эл аралык коомчулуктун адеп-ахлактык милдети, адамдарды коргоо кызыкчылыгында иш-аракет кылуу жоопкерчилигин аткарууну карап чыгуу болуп саналат." [2]

Анын айтымында, «адамдарды коргоо милдети жөнөкөй да, оңой да эмес. Биз дайыма эле ийгиликке жете бербейбиз. Бирок биз кайра-кайра оң өзгөрүүлөргө жетишишибиз

керек. Бул биздин жеке жана жамааттык жоопкерчилигибиз. Мен сыяктуу адамдар (менин башкы катчы катары), ошондой эле дүйнөлүк лидерлер адамдарды коргоо үчүн моралдык жана саясий жоопкерчиликке ээ». Андан ары ал мындай деп айтты: «Биздин алдыбызда турган проблемалардын мунозу озгерду, бирок эл аралык тынчтыкты жана коопсуздукту сактоо боюнча биздин негизги милдетибиз ошол эле бойдон калды. Акырын, бирок ишенимдуу, кээде сыноо жана ката аркылуу биз Устав берген куралдарды озгеруп жаткан шарттарга ылайыктап, жаныча колдонууга уйрондук. Бул эволюциянын контекстинде адамдарды коргоо концепциясын иш жүзүндө ишке ашырууну камсыз кылуу зарыл болуп калды». «Шексиз, - деп мойнуна алды Башкы катчы, - БУУ алда канча натыйжалуу коргоо үчүн өз жоопкерчилигин аткарышы керек... Коргоонун эң жакшы түрү - бул алдын алуу аракети. Сактык чаралар адамдардын өмүрүн сактап, ошондой эле ресурстарды үнөмдөй алат».

«Коргоо менен тузден-туз байланышкан милдеттерден тышкары, — деп улантты ал,

«Бириккен Улуттардын Уюму «осуп бараткан аялуулуктар» менен күрөшүүгө аракет кылды. Алар өзгөчө калкка коркунуч келтирип, коомдорду алсыратат жана суунун тартыштыгы, азык-түлүк коопсуздугу, коррупция, трансулуттук кылмыштуулук жана климаттын өзгөрүшүнүн кесепеттери сыяктуу зордук-зомбулук жана чыр-чатактарды жаратуучу көрүнүштөрдү жаратат. Көпчүлүк учурларда климаттын өзгөрүшүнөн улам келип чыккан суунун тартыштыгы чыр-чатактын булагы болуп калат; Биз аймактык чыр-чатактар, өтө олуттуу аймактык чыр-чатактар жөнүндө болуп жатат. Демек, адамдардын коопсуздугу жөнүндөгү бул кам-кордуктар тынчтыкты куруунун күн тартибинде, атап айтканда, тынчтыкты куруу боюнча комиссиянын күн тартибинде чагылдырылгандыгы таң каларлык эмес».

Бириккен Улуттар Уюмуна адамдарды коргоо проблемаларын чечүү үчүн өз мамилелерин түп-тамырынан бери өзгөртүүгө туура келет. Бул зор кайраттуулукту талап кылат. Генри Киссинджер өзүнүн «Дүйнө тартиби» аттуу популярдуу китебинде белгилегендей, «Тынчтыктын бузулушун аныктоодо бардык өлкөлөр бирдей критерийлерди колдонот жана аларды жоюу үчүн биргелешип аракеттенүүгө даяр болот деген божомол тарыхый тажрыйба тарабынан колдоого алынбайт... Жамааттык коопсуздук. механизмдер бир нече жолу абдан олуттуу коркунучтарды жараткан кырдаалдарда өзүнүн натыйжасыздыгын көрсөттү.[3]

Ошон үчүн эртеңки жаркын келечегибиз үчүн, жаш муундардын келечеги үчүн бүгүнтөн баштап тагыраак айтканда азыртадан токтобостон кагаз натыйжалуу иш турундо эл аралык укуктун иштеп жана мыйзам чегинде сакталышына салым кошулу. Албетте жер шаарындагы ар бир мамлекеттин башчысы, бүткүл дүйнөлүк уюмдар, диний эл аралык уюмдар, Бүткүл дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюму, илим боюнча эл арылык кеңеш, а эң негизгиси Бириккен Улуттар уюму биргеликте жаңы ой менен чечим чыгарып ишке киргизиш керек.

Колдонулган адабияттардын тизмеси

1. Бруно Симма жана башкалар. Ред., Бириккен Улуттар Уюмунун Уставы: Комментарий, том. I., 3d ed. (Oxford, Oxford University Press, 2012), p.111.
2. Кен Конка. Бүтпөгөн Фонд: Бириккен Улуттар Уюму жана Глобалдык экологиялык башкаруу (Оксфорд, Оксфорд университетинин басмасы, 2015), б. 14.
3. Генри Киссинджер. Дүйнөлүк тартип (Москва, АСТ басмасы, 2015), 312-б.